

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Commentarii Exegetici In Apocalypsim Ioannis Apostoli

Viegas, Brás

Parisiis, 1615

Commentarium Tertium Exegeticum. De Angelo Pergami.

urn:nbn:de:hbz:466:1-39261

exponi illud Apoc. 14. Opera illorum sequuntur illos. Duodecima, & postrema, Gaudium de consideratione malorum, à quibus Deus unumquemque beatum liberavit. Psalm. 88. *Misericordias Domini in aeternum cantabo.* His duodecim gaudijs, quasi duodecim gemmis pretiosissimis gloriae corona exornabitur.

Quod verò attinet ad secundum, cur corq̄a vitæ appelletur, duplex potest afferri ratio. Prior est, ut alludatur ad vitam, quam Sancti propter Deum neglexerunt, strenuè mortem pro eius honore oppetentes. Quam rationem innuit Richardus de S. Victore, expresseque affert Ioachimus. *Corona, inquit, vitæ promittitur, quia ij, qui donant vitam Deo, cum triumpho pretiosa mortis perveniunt ad veram vitam: quoniam ut eam servare possent in regno, eam in exilio perdidērunt, iuxta illud Ioannis 12. Qui amat animam suam perdet eam, & qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam aeternam custodit eam.* Significatur igitur Sanctos pro Christo non amisisse vitam moriendo, sed eam pro meliori commutasse: imo illa postea tanquam corona, quam amisisse videbantur, coronari. Posterior ratio est, ut fiat allusio ad flores, ex quibus gloriae corona contexitur, & significetur sempiternæ gloriae duratio: quo sensu appellatur corona vitæ, quia semper vivens, hoc est nunquam languescens, aut demorientur flores, ex quibus conficitur. Quo proculdubio videtur allusisse Petrus. sua epistola cap. 5. cum eam appellavit immarcescibilem: quam eandem ob causam status beatorum comparatur verno tempore, quo tempore campus omni florum genere vestitur, & arbores in gemmas erumpunt, iuxta illud Canticorum 2. *Tam hyems transiit, imber abiit, & recessit, flores apparuerunt in terra nostra.* Huiusmodi igitur coronam fidei, id est, perseveranti vsque ad mortem promittitur, id quod etiam aliter sequentibus verbis explicatur, cum dicitur. *Qui vicerit, non ledetur à morte secunda; ubi per mortem secundam intelligitur aeterna damnatio, quæ mors secunda dicitur, tum comparatione mortis corporalis, qua anima à corpore separatur: tum comparatione culpæ, quæ mors prima est, & causa huius mortis secundæ. De mortis generibus legendus est D. Ambrosius libro de bono mortis capite secundo, & sequentibus.*

III.
Gloria, cur
vita corona,
Richardus.

Ioan. 12.

I. Petr. 5.

Cant. 2.

Eterna dā-
natio, mors
secunda.

COMMENTARIUM TERTIVM EXEGETICVM.

DE ANGELO PERGAMI.

Hæc dicit, qui habet romphæam vtraque parte acutam: Scio vbi habitas, vbi sedes est Satana, & tenes nomen meum, & non negasti fidem meam, & in diebus illis Antipas testis meus fidelis, qui occisus est apud vos, vbi Satanas habitat.

SECTIO PRIMA.

TERTIA Epistola scribitur ad Episcopum Pergami. Fuit autem Pergamum suæ Pergamus, insignis vrbs in Asia minori, ita dicta, quòd in edita rupe sita esset, loca enim editiora olim Pergama dicebantur, eo verò maxime gloriatur hæc vrbs, quod patria fuit Galeni Medici clarissimi. Literæ

partim laudationem, partim reprehensionem continent, prius verò laudatio ponitur, quam reprehensio ob eam causam, quam in literis Ephesini Angeli reddidimus.

Quod attinet ad inscriptionem, ea est huiusmodi. *Hæc dicit, qui habet romphæam utraque parte acutam.* Cuius inscriptionis ratio multiplex est. Prima redditur à Richardo de sancto Victore, ut nimirum intelligat hic Episcopus Christum non solum posse eum, si ad meliorem frugem redire voluerit, tam in corpore, quam in spiritu adiuuare (hoc enim significat *romphæam utraque parte acuta*) sed etiam posse tam corpus, quam animam mittere in gehennam, quod est ancipiti gladio ferire. Secunda ratio est Rupertii fieri mentionem ancipitis romphæe, ut indicetur faciendam esse diuisionem inter sanam doctrinam, & prauam Balaam, siue Nicolaitarum dogmata, contra quos sermo dirigitur, idque summo studio curandum esse à Pergami Angelo. Tertia est Bedæ, significari videlicet iudiciariam Christi potestatem qua bonis præmia, supplicia autem reprobis, distribuet: ut ita Pergamēnos partim animet, partim etiam deterreat. Quarta est Ioachimi, moneri hac inscriptione Episcopum Pergami, ut magistrum suum imitetur, studeatque ancipitem verbi Dei romphæam aduersus hæreticos distringere, atque vibrare.

II. Secundo. Laudatur, quod *habitans ubi sedes est satanae*, tamen nomen Dei, fidemque retineat, hæc est bonus inter malos sit; sic enim hunc locum exponit Diuus Gregorius libro primo, Moralium capite primo, super illa verba. *Vir erat in terra Hus nomine Iob, & libro vigesimo Moralium cap. 29. expendens verba illa Iob cap. 30. Frater sui Draconum, & socius struthionum.* Per *Dracones* intelligit D. Gregorius malos homines: per *struthiones* hypocritas: quibus in locis docet D. Gregorius non valde laudabile esse bonum Ale cum bonis, sed bonum esse cum malis: eam enim ob causam, Diuus Petrus 2. sua epistola capite 2. summis laudibus extulit Loth, quod bonus inter reprobos sit repertus, dum ait. *Iustum Loth oppressum à nefandorum iniusta conuersatione eripuit, aspectu enim & auditu iustus erat, habitans inter eos, qui de die in diem animam iusti iniquis operibus cruciabant.* Propterea etiam Paulus discipulis dixit ad Philippenses 4. *In medio nationis prauæ & peruersæ, inter quos lucetis, sicut luminaria in mundo.* Et sancta Ecclesia sponsi voce laudatur, cum ei dicitur Canticorum 2. *Sicut liliū inter spinas, sic amica mea inter filias.* Etenim, ut ait Hugo Cardinalis in commentarijs eius loci, *Anima inter aculeos carnalium concupiscentiarum integra, inter punyentes sollicitudines illasa, inter malignantes bona, inter disidentes pacifica, quid aliud est, quam liliū inter spinas?*

III. Tertiò. Notanda sunt illa verba. *Habitans ubi sedes est satanae*, seu ut Græcè legimus, *ubi thronus est satanae*, ex quo rectè colligitur corda malorum esse veluti thronum, in quo Satanastanquam rex sedet, & colitur: quemadmodum è contratio coriusti est thronus quidam regalis, in quo Deus in se residet, & adoratur: quod non obscurè expressum fuit in regio illo throno, quem sibi ex ebore fecit Rex Salomon, quemadmodum refertur. 3. Regum 10. Ebur enim propter candorem significat animæ puritatem, quæ auro id est charitate vestitur: quemadmodum etiam Salomon ebur illud auro vestiuit Deo etiam illa Cherubim, quæ erant super propitiatorium, extendebant alas suas, eisque expansis veluti sellam throni uel parabant, in quo ipse Dominus sederet: quò ad literam alludit Regius uates, cum dixit Psalm. 98. *Cui sedes super Cherubim*, quo fit ut eadem Cherubim iustos homines, in quibus est celestis scientiæ plenitudo, ad uium expellat

expresserint: quemadmodum docet Diuus Augustinus in commentarijs eiusdem loci. *Sit, inquit, in te plenitudo scientia, & eris tu quoque sedes Dei, sed forte dicitur es, & quando in te erit plenitudo scientia: quis potest ad tantum culmen peruenire: Ne dicitur- bari, ait enim Apostolus ad Romanos 13. Plenitudo legis est charitas, in te ipse cor tuum, si est tibi charitas, tibi est plenitudo legis, iam in te habitat Deus, sedes Dei factus es, irascantur populi, quid facient irascenses populi ei, qui factus est sedes Dei.*

D. August.
Rom. 13.

Quarto aduertere *Satan* Hebraicè idem esse quod aduersarium, à verbo *Satan*, quod est aduersari, detrahere, calumniari, idem enim verbum est Psal. 37. 21. cum dicitur, *Qui retribuunt mala pro bonis, detrahebant mihi; quoniam sequeban bonitatem.* Et Psalmo 108. *Hoc opus eorum, qui detrahunt mihi apud Domi- num, Et iterum, Induantur, qui detrahunt mihi, pudore.* Et Zacharia 3. *Satan stabat à dextris eius, ut aduersaretur ei: vbi pro aduersaretur ei, est Hebraicè *שטן* le- sitio, ac si diceret, stabat aduersarius, ut aduersaretur ei, & 3. Reg. 5. *Nunc autem requiem dedit Deus mihi per circuitum, & non est Satan, neque occursum malus, id est, non est aduersarius: quo fit ut optime quadret hæc appellatio in Dæmonem, qui nos calumniatur, nobis que aduersatur.* Septuaginta pro *Satan* Diabolum trans- ferunt, quod nomen idem Græcè significat, quod *Satan* Hebraicè. Dicitur etiam teste Diuo Hieronymo in comment. super vigesimum septimū caput Esaia. *Be- lial, id est Apostata, præuicator, & absque iugo.* Vnde Apostolus 2. ad Corinth. 6. *Quæ est, inquit, communicatio Christi ad Belial? & vbiunque Septuaginta trans- ferunt, filios pestilentia seu iniquitatis; in Hebræo legimus, filios Belial.* Vnde est illud Psal. 88. *Filius iniquitatum non apponet nocere ei.* Hebraicè *filius Belial.* Appellatur etiam *leuiatham*, id est, magnus cetus. De quo quod capiendus sit à Christo nar- ratur Iob 40. ibi enim pro ceti *leuiatham*, Hebraicè ponitur: statimque subditur, *Hoc est principium plasmati Domini, quod factum est, ut illudatur ab Angelis eius, sic enim Septuaginta transtulerunt, & Diuus Hieronymus in eum locum. Ab his, inquit, illudatur, quoniam per gratiam sancti spiritus, & meritum sanctitatis eius sub- ditur, & invocato nomine Christi effugatur: quemadmodum prædictum fuit ab Esaia cap. II. *Delectabitur insans ab opere super formamine aspidis, & in cauernam reguli, qui abla- ctatus fuerit, miscet manum suam.* Cui concinit illud Psal. 103. *Draco iste quem formasti ad illudendum ei.* In quem locum Hebræi suo more fabulantur, Deum à principio mundi duos cetos immense magnitudinis, marem vnum, alterum feminam procreasse, quia tamen præuidit si per generationem multiplicaren- tur impeditum iri navigationem, feminam occidisse, & sale conditam refer- uasse, ut iustis post resurrectionem lautissimum ex eis carnibus conuiuium ap- pararet, interim que eum masculo, qui superfuit, tribus horis quotidie animi gra- tia colludere, & ita locum Psal. citatum interpretantur, ridiculè, ut cetus ma- ri, ita & ipsi sacræ Scripturæ illudentes. Locus enim ad litteram de ceti intelli- gitur, quem Deus procreauit in mari, ut in eo quasi luderet, ac de reliquis mino- ribus piscibus propter suam magnitudinem quasi tyrannico more triumpharet, eos nimirum deuorando. Cæterum Patres per *cetum*, siue *leuiathan*, eo loco Dæmonem intelligunt, quem Deus formauit ad illudendum, id est, ut illuderet hominibus, ut exponit Hieronymus: seu ad illudendum ei, id est, ut illuderetur ei ab hominibus, præcipuè post passionem Christi, quemadmodum inter- pretantur Diuus Augustinus, Theodoretus, auctor Anonymus, Genebrardus, & alij.**

III.
Psal. 37. 21.
Psal. 108. 20.
Zachar. 3. 1.
3. Reg. 5. 4.
D. Hieron.
2. Cor. 6. 15.
Psal. 88. 23.
D. Hieron.
Hieronym.
D. August.
Theodoret.
Anonym.
Gen. 6.
V.

Denique in hac priore epistolæ parte commemoratur mors Antipæ martyris, qui propter fidem in ea vrbe passus fuerat, quæ potissimum refertur ad exagge-

Qui Antipas, & quando passus martyrium.

Cæsar Bar.

randam magis Pergamenium malitiam, in quorum multis Sathanas sedem suam collocauerat, atque adeo ad commendandam fidem Episcopi Pergamenis, qui in ea persecutione virum se præbuit, simulque ad eum animandum, ut Antipam conetur imitari. Fuit autem Antipas sub Domitiano Imperatore propter fidem in bouem æneum, andentem coniectus, quemadmodum refert Cæsar Baron. in suo Martyrologio 11. Aprilis ex Græcis menologijs. Metaphraste, Lipomano, & alijs.

Habeo aduersus te pauca, quia habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere scandalum coram filiis Israel, edere, & fornicari, ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum.

SECTIO II.

I. Incepcio Episcopi Pergamenis.

LAUDIBVS præmissis Episcopi Pergamenis, ut quis auribus reprehensionem acciperet, sequitur iam obiurgatio illis verbis comprehensa. *sed habeo aduersus te pauca, quia habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere scandalum coram filiis Israel, edere, & fornicari, ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum*: quæ totidem verbis Græcè habetur, nisi quod verbum *idolothyta* additur verbo, *edere*. Pro literali expositione sciendum est primo, cum Balac Rex Moabitum Hebræorum arma formidaret: auxilium à Balaam Atyolo postulasse, qui cum intelligeret populum non nisi à Deo propter peccata constitutum vinci posse, dedit Regi consilium, ut selectissimas puellas prope exercitum Hebræorum mitteret, quæ Hebræos iuuenes verbis ad libidinem alliceret; tunc verò illis ad venerem incitatis sui copiam non permitterent, nisi prius de idolothytis maducarent, idolaque sua quæ simul portabant, venerarentur, quæ omnia fruendarum puellarum studio fecerunt, quemadmodum refertur Num. 25. imo ut narrat Ioseph. lib. 4. antiquitatum cap. 5. nonnulli nobiles Hebræorum aliquas ex illis duxerunt uxores. Quod autem Balaam id consilij dederit, licet non commemoretur Num. 25. aperte colligitur ex cap. 31. eiusdem libri cum dicitur, *Nonne istæ sunt, quæ deceperunt filios Israel ad suggestionem Balaam, & praenariari eos fecerunt*: Quia igitur Nicolaitæ, ut superius diximus, in ea heresi fuerunt, ut affirmarent non solum non esse malum fornicari, sed ad salutem plane necessarium: propterea dicuntur hoc loco habere doctrinam Balaam, qui fornicationem consuluit.

II. Scandalum seu offensivum occasio rama. Psal. 139. 6. 1. Reg. 18. 21. Psal. 49. 20. Psal. 124. 1. 2. Reg. 20. 25

Secundo, aduertendum est, scandalum nomen esse Græcum, ita dictum à ruina, quod nimirum occasio sit cadendi. Hebraicè autem מוֹכֵחַ moches, à radice מוֹכֵחַ iachas, quæ significat irretire, illaqueare, offendere, vnde est illud Psal. 139. *Iuxta uer scandalum posuerunt michi*. Et 1. Reg. 18. *Dabo eam illi* (Michol Dauidi) *ut fiat ei in scandalum, & sit super eum manus Philistinorum*. Et Ps. 49. *Aduersus filium matris tue ponebas scandalum*. Et Psal. 124. *Anima nostra, sicut passer crepta est de laqueo venantium*. Vbi Hebraicè pro venantium, est מוֹכֵחַ iocheschim, id est allaqueantium. Locus est controuersus Prouerbiorum 20. quem doctrinæ causa libet hic enodare: ex Hebræo sic legimus, *Ruina* (Hebraicè Moches) *est homini de-*

borare

morare sanctas, & post vota retractare: quanquam septuaginta aliter transtulerunt: quidam pro deuorare legunt deuorare, vt sit duplex sensus. Vnus, Ruina est homini promittere se sanctos persecuturum, & iuxta vota emissa eos deinde male tractare: quemadmodum videtur legisse, & intellexisse Beda in commentarijs eiusdem loci. Alter, quem tradit Lyranus, Ruina est homini votum facere sanctis, & postea votum reuocare. Verum rectius alij legunt deuorare. Dicitio enim Hebraea plane significat deglutire. Est autem Hebraice sic ad verbum, ruina, seu laqueus est homini deglutire sanctum, vel sanctificationem, & post vota querere, & est etiam secundum hanc lectionem, quae verior est, duplex expositio. Vna, Ruina est homini deuorare rem Deo consecratam, vel debitam, & postea per hypocrisis querere, vota quibus Deus placetur, cum nimirum eiusmodi vota improbi hominis, accepta Deo non sint. Altera Caietani; laqueus est homini deuorare rem sacram, vt primogenita & alia debita sacerdotibus ex lege, & etiam laqueus est post vota emissa, in quaerere an vota obligent, aut modum querere non implendi votum, vt hoc vnico versu duplex sacrilegij genus comprehendatur, quae expositio probabilis admodum est. Reprehenditur igitur hoc loco Pergami Angelus propter Nicolaitas, quod scandalum alijs faceret, docentes licitam esse libidinem; quam ob causam Balaamo comparantur, qui docebat Balac mittere scandalum coram filijs Israel. Ex quo colligitur, quantum malum sit scandalum, si quidem Episcopus Pergami eo reprehenditur, quod scandalum dantes Nicolaitas ferat. Huius peccati magnitudinem exaggerat Paulus 1. ad Cor. 8. Cum aduersus idolothya manducantes, & ita scandalum praebentes infirmis sic arguit, *Si quis viderit eum qui habet scientiam in idolio (id est templo idolorum) recumbentem, nonne conscientia eius cum sit infirma, edificabitur ad manducandum idolothya, & peribit infirmus in tua conscientia frater propter quem Christus mortuus est, sic autem peccantes in fratres, & percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis: in quem locum Diuus Chrysostr. primum obseruat verba illa, propter quem Christus mortuus est, quia videlicet qui scandalum praebet, destruit opus Christi, quod ipse sua passione perfecit. Deinde verbum illud, percutientes, Non dixit, inquit, scandalizantes, sed percutientes: Etenim omni plaga grauius est scandalum, cum saepenumero mortem afferat. Vnde ipse Paulus 1. c. 9. sequente, postquam multis probauit deberi ab auditoribus concionatori victum, lubiunxit se iuri illi voluisse cedere: dicens, sed non vis sumus hac potestate, sed omnia sustinemus, ne quod offendiculum demus Euan. gelyo Christi. Non dixit euerfionem, inquit Chrysostr. sed offendiculum, neque simpliciter, sed aliquod offendiculum.*

Beda.
Lyan.

Gravitas
scandaliz.
1. Cor. 8.

D Chrysostr.
Scandalizans
destruit opus
Christi.

1. Cor. 9. 12.

Tertio, reprehenditur quod non omnino ex suo Episcopatu libidinosos homines exterminaret: hoc enim nomine celsentur hoc loco Nicolaitae tanquam aemuli, & imitatores Balaam, quiippe qui docebant vagam venerem licitam esse. Pertinet igitur maxime ad praelati officium libidinem, quod eius fieri poterit, exterminare, & concubinos ex sua diceceos finibus longe pellere, iuxta ea quae sanxit Tridentina Synodus sessione 24. cap. 8. Sic enim Sara quae typum gessit Ecclesiae, cum vidisset filium Agar Aegyptiae, hoc est, Ismael ludentem cum Isaac filio suo, dixit ad Abraham, *Eijce ancillam & filium eius: quod cum dure accepisset Abraham, audiuit a Domino, Non tibi videatur asperum super puero, & super ancilla; omnia quae dixerit tibi Sara, audi vocem eius, Gen. 21. ludum vero istum Ismaelis cum Isaac, propter quem iubetur cum matre domo ejci, multi ad libidinem referunt: quod, vt melius intelligatur sciendum est verbum Hebraicum פחח tachac, quod ibi legitur, multa significare. Primum enim significat ludere. Secundo*

III.
Praelati officium, exterminare concubinos & libidinosos.

Conc. Trid.
Ludus Ismaelis cum Isaac.
Genes. 23.
10. 12.

- idololatriam committere: De utraque enim significatione potest accipi illud
- Exod. 32. 6. Exod. 32. *Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere*, Hebraicè *prax* letifacere, id est, vel ad ludendum, vel ad idololatrandum, certè Paulus de idololatriâ intellexit, ad Cor. 10. *Neque idololatra efficiamini, sicut quidam ex ipsis sicut scriptum est, sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere*. Tertio illudere, vt Gen. 39. 17. Genes. 39. *Venit ad me seruum Hebraeus quem introduxisti vt illuderet mihi*. Quarto, ridere Genes. 18. *Dixit Sara, non risi*. Hebraicè *mpix* tachaecti. Quinto occidere 2. Reg. 1. 14. *Surgant pueri & ludant*, id est, occidant se inuicem digladiando. Sexto, denique venerem exercere Genes. 26. *Prospiciens Abimelec Palaestinorum Rex per fenestram, vidi Isaac iocantem cum Rebeca uxore sua*, id est, debitum vxori reddentem, vnde statim accersito eo ait, perspicuum est quod vxor tua sit. Hic multiplex orta est propositi loci expositio. Prima est Eugubini in annotationibus in Genesim interpretantis ludentem, seu ridentem, vbi etiam Lyranum reprehendit, quod in aliam expositionem deflexerit. Secundam & tertiam affert D. Hieron. Diuus Hieronymus de sententia Hebraeorum in traditionibus Hebraicis: *Sine*, inquit, *quod idola ludere fecerit, iuxta illud quod scriptum est, Exod. 32. Et surrexerunt ludere: sine quod aduersum Isaac, Ismael quasi maioris aetatis, ioco sibi, & ludo primogenita vendicaret, quod quidem Sara audiens, non tulit, & hoc ex ipsius approbatur sermone dicentis, ecce ancillam, & filium eius, non enim erit haeres filius ancilla cum filio meo Isaac*. Quam utraque expositionem affert & probat Rupertus lib. 6. in Genesim cap. 20. Quarta est Achatij apud Lipomanum in catena sua super Genesim: Ismaelem tentalle caute occidere Isaac, vt ad ipsum haereditas deueniret, cui videtur concinere illud ad Galat. 4. *Quemadmodum is qui secundum carnem natus erat, id est Ismael, persequabatur eum, qui secundum spiritum, id est Isaac*. Quinta est Caietani legentis facientem irridere, vt sit sensus, Ismaelem suasisse pueris æqualibus Isaac, vt ipsum irriderent, atque despicerent. Sexta est Pauli Burgenfis in additione sua ad vigesimum primum caput Genesim, quod nimirum Ismael videns tantum festum celebrari ab Abraham, in ablactatione Isaac fratris sui iunioris, factum irriserit, innuens frustra omnia fieri, cum ipse tanquam primogenitus in bona paterna deberet succedere. Septima, denique est aliorum, ludum huc ad lasciuia, & libidinem referentium (quam expositionem tangit Lyranus) quasi Ismael abuti voluisset Isaac, aut certè eum genus aliquod libidinis edoceret, quemadmodum docet Glossa interlinealis. Ex quibus expositionibus illæ videntur probabiliores, quæ lusum istum vel ad idololatriam, vel ad turpitudinē referunt. De utraque autem possumus accipere illud Pauli ad Galatas 4. vbi lusum hunc persecutionem appellat, quæ enim maior persecutio esse potest, quàm ad peccandum allicere?

IIII. Debet igitur Episcopus, quem Abraham exprimit, instructus Dei, & Ecclesie præceptis, cuius typus est Sara, ancillam, & filium eius domo expellere, id est, libidinem, eiusque occasionem, quæ peccati quasi parens est à sua diuina exterminare, cum non satis est admonitio, nec villo modo ferre Nicolaitarum sobolem, cum videat tam acerbè hoc loco Pergamentem Episcopum, eam ob causam reprehendi: imò idcirco etiam Pontificem Heli capitis dedisse parricidas, vt refertur 1. Regum 4. Quod filios qui populum à sacrificio auocabant, & cum feminis ad ostium tabernaculi deuotionis causa excubantibus turpem consuetudinem habebant, leuiter obiurgallet, vt habes 1. Regum 2. in quem locum Beda, iuxta litteram, inquit, non negligenter intuenendum quod corripuit quidem filios Heli sed quia iustam correctionem spernentes abijcere super sedis, vna cum ipsis dispersit, quid ergo no-

stra

stri similes merentur, qui emendare non audent, & quod cunctus populus clamitat nescire se simulant.

Multo aliter se gessit Paulus cum illo, qui cum sua nouerca turpiter uiuebat, eum enim Sathana tradidit Apostolus, quemadmodum ipse testatur ad Corint. 5. Omnino audiat inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter gentes, ita ut uxorem patris sui aliquis habeat: Ego quidem absens corpore, praesens autem spiritu iam iudicavi ut praesens eum, qui sic operatus est, in nomine Domini Iesu Christi tradere huiusmodi hominem Sathana in interitum carnis, ut spiritus saluus fiat, cuiusmodi autem fuerit haec Sathanae traditio, non uno modo explicari solet. Primo sunt, qui excommunicationem interpretantur, aientes eum hominem fuisse excommunicatum ab Apostolo, atque aded separatam a communione fidelium, quae expositio est D. Augustini sermone 68. de verbis Apostoli, & refertur in quaest. 3. cap. Omnes. D. Chrysostomi Homilia 15. in primam epistolam ad Corinthios, D. Ambrosij ibidem (quamuis eius non censeatur esse commentarij in epistolas Pauli.) D. Thomae in commentarijs eius loci, eamque innuit ibidem Theodoretus. Secundo, Alij sciunt illum hominem iubente Paulo fuisse arreptum a Damono, Apostolosque habuisse potestatem Daemonia in rebelles homines immitendi, sicut & illa de corporibus pellendi: ita Diuus Hieronymus in eum locum & Claudius Guilandus in commentarijs super primam epistolam ad Corinthios, & innuit etiam Theodoretus ibidem. Tertio, Alij aegritudinem interpretantur ministerio Daemonis illatam, quemadmodum exponit Diuus Ambrosius libro 1. de poenitentia cap. 13. ubi docet, hanc traditionem fuisse similem illi, qua permessa est potestas Damoni in Iob, cap. 2. tunc addit, magna potestas, magna gratia, quae imperat Diabolo, ut se ipse destruat: se enim destruit, cum hominem, quem tentando supplantare studet, ex infirmo fortiores efficit: quia dum carnem debilitat, mentem corroborat: illuditur ergo Diabolo, ut se ipse morsu suo vulneret, & confert salutem tra se armet, quem debilitandum putauit: sic & sanctum Iob magis armauit postquam vulnerauit, qui diaboli quidem morsum pertulit, sed venena non sensit: quam ob causam dictum est, Iob 40. Educes draconem in hamo, illudens eum sicut auem, ligabis eum sicut passerem, puer imponet super eum manum. Eodem modo locum intellexit Diuus Chrysostomus homilia 15. in priorem epistolam ad Corinthios: qui etiam exemplo Iob 40. 20. Iob utitur & subiungit. Non dixit, dare huiusmodi Sathana, sed tradere, aperiens ei poenitentiae ianuam, & tanquam pedagogo huiusmodi tradens. Caietanus etiam de vexatione corporali locum accipit quae mortem, non tamen repentinam afferret. Denique de vexatione corporali faciendae per Damonem, quae tamen excommunicationem consequeretur, interpretatur Hugo Cardinalis. Quod enim Damon ad hominem excommunicatum accedat, docet Antherus Papa ad Episcopos Hispaniae, & refertur in quaest. 3. cap. Absit. Inobediens, inquit, spirituali animaduersione truncatur, & eiecit ab Ecclesia rabido Daemonum ore discipitur. Et Diuus Augustinus serm. 68. de verbis Apostoli locum Pauli citatum interpretatur in eundem sensum: Omnis, inquit, Christianus, qui a sacerdotibus excommunicatur, Sathanae traditur: & habetur eadem causa, & quaestione, cap. Omnis: idem habes ibidem, cap. Audi, ex Diuo Hieronymo.

Quarto. Inuenitur Christus in Pergami Angelum, non eo praecipue quod ferat in suo Episcopatu libidinosos homines, sed quod ferat libidinem docentes, eiusmodi enim erant Nicolaitae, qui libidinem licitam esse praedicabant, quam ob causam discipuli Balaam appellantur, qui docebat Balac mittere scandalum coram filijs Israel. Itaque cum aegritudine Deus ferat genus omnes perditorum

v.
I. Cor. 5.
Libidinosus traditur Sathanae.
D. August.
D. Chryso.
D. Ambros.
D. Thomas.
Theodoret.
D. Hieronymus.
Claudius.
D. Ambr.
Daemon vexans corpus, saepe affert salutem animae.
Iob 40. 20.
D. Chryso.
Caiet.
Hugo Car.
Antherus.
PP.
D. Aug.
D. Hieron.
Docentes libidinem Nicolaitae. Scelerum magistros dicit Deus.

hominum, longe iniquiori animo ferre solet scelerum artifices, ac magistros quam obrem maxime reprehenderunt illi Iudæi qui Hierosolymis erexerunt Gymnasium, in quo Gentilium leges ac mores docerentur, quamadmodum dicitur 1. Machabæorum *In diebus illis exierunt ex Israël filij iniqui, & suaserunt multis, dicentes: Eamus, & disponamus testamentum cum gentibus, quæ circa nos sunt, quia ex quibus recessimus ab eis, inuenerunt nos mala: & bonus visus est sermo in oculis eorum, & adificauerunt Gymnasium in Hierosolymis, secundum leges nationum: id est, vt interpretatur Lyranus, scholam, in qua docerentur, & addiscerentur leges, & statuta Gentilium. Non defunt etiam, qui hoc Gymnasium de prostibulo puerorum accipiant, quemadmodum testatur Hugo Cardinalis in eum locum. Cui expositioni concinit illud quod dicitur 2. Mach. 4. nimirum Iasonem fratrem Onia summum Sacerdotium ambientem promississe Antiocho talenta trecenta sexaginta, & ex alijs redditibus talenta octoginta, & alia præterea centum quinquaginta, si sibi faceret potestatem constituendi Hierosolymis Gymnasium & Ephebiam, id est, lupanar, seu prostibulum Epheborum, hoc est adolescentium: quod cum Rex annuisset & obtinuisset principatum, statim ad Gentilem ritum contritibiles suos cepit transferre. Quanquam hoc loco Lyranus duo docet Iasonem postulasse. Primum, vt posset Gymnasium secundum leges nationum extruere, cuius facta est mentio 1. Machabæorum 1. Deinde Ephebiam, seu prostibulum elegantium puerorum, quod additur 2. Machabæorum 4. quæ sententia est admodum probabilis.*

Subscriptio literarum ad Pergami Angelum explicatur.

Apsc. 2. 17. Vincenti dabo manna absconditum, & dabo illi calculum candidum, & in calculo nomen nouum scriptum, quod nemo scit, nisi qui accipit.

SECTIO III.

I. SUBSCRIPTIONIS loco in literis, quæ ad Episcopum Pergami dantur, Silla ponitur præclara sententia: *Vincenti dabo manna absconditum, & dabo illi calculum candidum, & in calculo nomen nouum scriptum, quod nemo scit, nisi qui accipit.* Et quidem quod attinet ad manna absconditum, Prima expositio est D. Augustini, seu Ticonij, Bedæ, Ruperti, Arethæ, Primalij, Ansberti, Hugonis Cardinalis, & aliorum, *Per manna absconditum sacramentum Eucharistiæ intelligentium.* Notarunt verò Beda, & Rupertus, illud, *Vincenti,* referendum esse ad castitatem, cuius aduersarij erant Nicolaitæ, vt significetur vnâ ex dispositionibus præcipuis quæ ad communionem afferendâ sunt, esse mentis, & corporis puritatem. *Vincenti,* inquit Rupertus, *dabo manna absconditum, nam in isto gradu vincere est doctrinam Balaam, id est, fornicationes, primum in semetipso per virtutem continentia: Deinde in alijs per scientiam destruere, qui autem hoc modo vincit, ille sacramentum corporis & sanguinis Domini digne percipit, sicut è contrario, ille qui vincere negligit accedens ad hoc sacramentum, iudicium sibi manducat & bibit, 1. ad Corinth. 11. Rectè ergo dicitur, Vincenti dabo manna absconditum, id est, munditiam corporis & cordis custodienti, dabo panem verum, cuius figura fuit manna, quod filij Israël manducauerunt. Dicitur autem manna absconditum, quia in hoc sacramento aliud oculis cernitur, aliud fide creditur. Verum de hac expositione inferius fusè disse-*

D. Aug. 1.
Ticon.
Bed. Rupert.
Arethas.
Primas.
Ansbert.
Hug. Card.
Castitas dis-
positio ad
Eucharistiâ.

1. Cor. 11. 29

Richar. de S.
Vitt.

remus. Secunda expositio est Richardi de S. Victore. Per *manna absconditum*, intelligentis Diuinitatis arcana, quæ beatis in caelesti gloria aperiuntur, & modo promittuntur Vincentibus. Ait verò Richardus, *Arcana Diuinitatis, dici quidem manna, propter suauitatem ac dulcedinem, quæ beati Deum intuentes perfruuntur: iuxta Illud Psalms 30. Quam magna multitudo dulcedinis tua Domine.* Absconditum verò manna appellari, quoad præsentem statum, in quo, *nemo Deum vidit unquam*, Ioan. 1. 18. & Exod. 33. *Non videbit me homo & viuet*, id quod etiam Regius vates loco paulo ante citato declarauit subiungens. *Quam abscondisti timentibus te: id est, tanquam thesaurum pretiosissimum reconditam, ac repositam habes, suo tempore timentibus te impertiendam.* Eandem expositionem affert etiam Hugo Cardinalis illud præterea adiungens, cum dicitur *manna absconditum*, alludi ad manna illud, quod (vt refertur Exod. 16.) repositum fuit ex præcepto Domini in arca fœderis in vase quodam, seu vna aurea inclusum, quemadmodum explicauit Paulus ad Hebr. 9. *Quia quemadmodum manna illud materiale abditum erat in arca fœderis, ita gloriæ dulcedo, dum in hac vita agimus, abscondita est mortalibus.* Tertia expositio est aliorum: Per *manna absconditum*, Christum ipsum absolute intelligentium, qui fuit absconditus, primò in sacrificijs Abel, Noë, Abrahamæ, & reliquorum Patrum, secundò, in legis figuris ac cæremonijs, tertio, in carne sub qua diuinitatem gerebat occultatam: quarto in Sacramento Eucharistiæ. Quarto expositio est Diui Bernardi libro de conuersione ad clericos cap. 21. vbi *manna absconditum* interpretatur dulcedinem, per in rerum caelestium contemplatione percipitur: quo etiam sensu accipit *nomen nouum quod nemo scit, nisi quis accipit. Quia, inquit, non illud eruditio, sed vnctio docet, nec scientia, sed conscientia comprehendit.*

Quod verò attinet ad *calculus candidum*. Primo Diuus Augustinus, seu Ticonius, & Beda, illud ad Baptismum referunt, vbi datur calculus candidus, id est, corpus ipsum abluitur, & anima gratia, virtutumque opibus exornatur. In quo calculo, inquit Augustinus, *nomen nouum scriptum est, id est, notitia filij Dei, quod nemo scit, nisi quis accipit, nimirum ex diuina reuelatione, vbi vides Augustinum illud, accipit, non ad calculum, sed ad notitiam referre.* Beda verò *nomen nouum*, ad filiorum Dei appellationem spectare existimat, vt nimirum *filij Dei nominemur & simus*, 1. Ioannis 3. Secundò, Richardus idem, per *calculus*, atque per *manna* significari arbitratur, ipsam videlicet gloriæ possessionem, quam docet appellari *calculus* propter stabilitatem æternitatis, *candidum* verò propter immortalitatis candorem. *Nomen* denique *nouum*, scriptum in calculo, diuinam ait esse notitiam, quæ ex diuinæ nature conspectu nascitur, quam perspicuum est neminem habere posse, nisi qui Deum viderit: huius expositionis etiam meminit Hugo Cardinalis, illud adiungens, *nomen nouum esse nouam quandam appellationem, quæ beati in caelo Iesuani, seu Iesuiter, hoc est, saluati vocari debeant.* Tertio Rupertus, cum per *manna absconditum*, anima gloriæ intellexerit, per *calculus candidum* gloriæ accipit corporis, quia nimirum gloriæ corpora instar calculi solida erunt, & corruptionis expertia, & instar calculi candidi mirum in modum fulgentia, *nomen* verò *nouum* eam vult esse nobilem appellationem, quæ beati tunc demum perfecti filij Dei, & nominabuntur, & erunt: cuius nomenclaturæ dignitatem, ac præstantiam iidem dumtaxat planè intelligent. Eandem etiam expositionem tradit Hugo Cardinalis, qui præterea vult omnes quatuor dotes gloriæ corporis hæc similitudine comprehendere, significarique per duritiem calculi, dotem impassibilitatis, per candorem, claritatem, per

Arcana diuinitatis, manna absconditum. Psal. 30. 20. Ioan. 1. 18. Exod. 33. 20. Exod. 16. 32. Ad Heb. 9. Christus manna absconditum. D. Bern. Contemplationis dulcedo.

II. D. Augustin. Ticon. Beda. Calculus candidus, gratia Baptismi, vel gloria possessio. 1. Ioan. 3. 1. Richard. Nomen nouum, notitia diuina, vel appellatio beatorum. Hugo Card. Rupertus. Hugo Card. Similitudo gloriæ corporis cum calculo.

nouum nomen scriptum in calculo, obedientiam, & subiectionem corporis ad animam, quæ duas reliquas dotes complectitur. Nam qui ad imperium animæ corpus promptissimè, & citissimè mouebitur, indicatur dos agilitatis, quia verò quod anima iullesit, continuo omnia peruadens se transferet, dos subtilitatis exprimitur.

III. Quarto Ambrosius Ansbertus, *calculum candidum* carbunculum interpretans vult eo Christum significari, qui carbunculi instar in tenebris lucet, mundumque vniuersum doctrinæ & gratiæ suæ splendore collustrauit. Igitur *Vincenti*, inquit, *dabo calculum candidum*, id est me ipsum, & per adoptionis gratiam confortem, & cohæredem meum in regno Patris efficiam. Deinde *nomen nouum*, Christiani appellationem interpretatur, iuxta illud *Esaiæ 62. Vocabitur tibi nomen nouum*, quod *os Domini nominauit*: quod nomen quamquam commune sit etiam reprobis, rectè tamen dicitur, quod nemo scit nisi, qui accipit, quia nosse Christi nomen, cum obseruatione mandatorum coniunctum est iuxta illud *Ioannis 2. Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non custodit, mendax est*. Vnde & Paulus de quibusdam dicit

ad Titum 1. *Confitentur se nosse Deum, facti autem negant*. Quare accipere, inquit, ad gratiam diuinæ prædestinationis refertur. Eandem expositionem, tam de calculo, quam de nomine, tradidit Ioachimus, qui addit, *scire igitur quantæ dignitatis est vocari a Christo Christianum, nemo scit, nisi cui scire datum est, quod proprium est eorum, qui vicerunt concupiscentiam, & oculum aduersarium prostrauerunt*. Quinto *Prima* *Cal-*

Gemma pretiosa, *adoptio Dei*, quæ fide, & charitate continetur, quam adoptionem Christianorum nobilitatis, & noua appellatio consequitur. Eam verò ait, sicut hoc loco *calculus candidus*, id est *gemma pretiosa* dicitur, ita à Christo *margaritam* fuisse appellatam, quam prudens ille negotiator inueniens osinium bonorum suorum venditione emisse, & comparasse dicitur, *Matth. 13. Sexto*, Alij in quibus est Ambrosius

Ansbertus, aiunt, posse etiam per hunc *calculum* charitatem intelligi, quæ candorem habet, & ignem, candorem quidem quia vestis est, ignem quia amor est.

Quam ob causam *Apocalypsis 15.* dicitur de sanctis prædicatoribus: *Exierunt de templo vestri lapide mundo, & candido*. Igitur datur *vincentibus* *calculus candidus*, id est, ut diligant Deum, & proximum: datur etiam in calculo *nomen nouum*, ut nimirum ipsam dilectionem adimpleant in mandato nouo, iuxta illud *Ioannis 13. Mandatum nouum do vobis, ut diligatis inuicem, quod nemo scit, nisi qui accipit*, quia charitatis virtutem ignorat, qui quis eam in mandato nouo non seruat. Denique a-

Iij, in quibus est *Hugo Cardinalis*, *Calculum candidum* Christum Dominum in *Eucharistiæ Sacramento* interpretantur. Hæc sunt quæ sparsim tradunt interpretes: quid verò nos sentiamus, ex sequentibus planum fiet.

Quàm aptè Christus in Sacramento manna absconditum appelleretur.

SECTIO IIII.

I. *EX* omnibus expositionibus quas de manna commemorauimus, illa & communior est, & excellentior, quæ per *manna absconditum* Christum intelligit, qui modo in Sacramento *Eucharistiæ* fidelibus occulto, modo per communionem datur: postea clarè per visionem beatificam ipsam eam victoribus communicandus, quam propterea *fusus operæ pretium* duximus explicare. Mâna igitur figuram

figuram Eucharistici panis fuisse, Christus ipse docuit Ioan. 6. ubi de Eucharistia Sacramento à se instituto differens ait, *Patres vestri manducaverunt manna in deserto, & mortui sunt: hic est panis de caelo descendens, ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur.* Quod etiam alludit Paulus cum dixit. 1. ad Corinth. 10. *Patres nostri omnes sub nube fuerunt, omnes eandem escam spirituales manducaverunt.* Quo loco Apostolus cum manna escam spirituales appellavit, plane significavit typum fuisse alterius veri manna: Sic enim argumentatur Tertullianus libro 5. contra Marcionem, ex illo loco Pauli ad Romanos 7. *Scimus autem quoniam lex spiritualis est, confirmat utique eam figuram esse & prophetiam rerum futurarum.*

Iam illud quaeres, in quonam manna illud materiale Christum in Sacramento adumbraverit: Primum igitur, viso manna, dixerunt, Hebraei, Manhu, id est, quid est hoc? unde & nomen ipsum: quæ admiratio multo magis quadrat in panem Eucharisticum propter ea miracula, quæ eo conficiendo continentur. Quamquam Cyrillus Alexandrinus lib. 3. in Ioannem, cap. 34. docet fuisse expressum, & significatum, Iudæos non cognituros esse Christum, imò cum per contemptum reiecturos, dicentes, *Quid est hoc? Adde neque credituros mysterij Eucharistiae maiestatem.* Secundò dicebatur manna, panis Angelorum, ut est perspicuum ex Psalm. 77. *Pluit illis manna ad manducandum, panem caeli dedit eis, panem Angelorum manducavit homo.* Sic verò dicebatur, quia conficiebatur ministerio Angelorum, & populo de caelo mittebatur, atque huc alludens Christus Dominus agens de Sacramento Eucharistiae dixit Ioan. 6. *Ego sum panis vivus, qui de caelo descendi: ministri autem Angelorum, id est, sacerdotum conficitur, nec iam ipsi Angeli effectores, sed adoratores sunt, quemadmodum docet Sanctus Nilus monachus, D. Chrysostomi discipulus, qui scribens ad Anastasium Episcopum de ipso diuo Chrysostomo, sic ait: Sæpe vidit in Ecclesia Angelos, sed maxime tempore sacrificij Missæ: itaque admiratione, & lacrima plenus amicis multum spiritualibus seorsum narrabat, quemadmodum cum sacerdos oblationem sanctam facere inciperet, plurimi Angeli è caelo delapsi, splendidissimis stolis induti, nudo pede, aspectu intento, vultu demisso circumstantes altare magna reverentia, & quiete, ac silentio, usque ad mysterij consummationem assistunt. Deinde discurrunt huc, atque illic per totam Ecclesiam, Episcopos, & Presbyteros, qui corpus, & sanguinem distribuunt, adiuvant, & corroborant. Tunc addit. Hæc scribo, ut intelligentes quanti tremoris sit diuina Missa, nec ipsi remissi timorem Dei negligatis, nec illos alios loqui, aut musitare tempore oblationis, neque innuere audacter aut à statu gravitatis dimoveri, ne huc, atque illic circumspicere, aut igne & dispersis vagari permittatis.* Hactenus Nilus. De quo testimonio legendus est Turrianus, posteriori suo tractatu de Eucharistia capite secundo, quo etiam pertinet illud Pauli. ad Corinthios undecimo. Cum præcipit mulieribus orare in Ecclesia aperto capite propter Angelos. Aliam quoque rationem, cur panis vinificus dicatur panis Angelorum, tradit Dionysius Areopagita, libro de caelesti hierarchia cap. 1. *Quia, inquit, Participatio Christi quæ nobis circumdatur, id est, in Sacramento Eucharistiae traditur, Angelis datur & participatur, id est, super naturam huius mundi, videlicet sine Symbolis.*

Tertio. Manna de nocte invisibiliter descendebat de caelo Numerorum 11. ubi per noctem fidei status intelligitur, quæ cum id quod credit non videat, certo tamen credit Christum invisibiliter sese in Sacramento præsentem exhibere. Quarto. Descendebat tantum circa castra Hebræorum, Exod. 16. & Numerorum 11. quia videlicet huius Sacramenti conservatio solum in Ecclesia reperitur:

Ioan. 6. 31.
1. Cor. 10. 4
Tertull.
Ad Rom. 7.
14.

II.
Manna. I
quid est hic
de Eucharistia.
Cyrill.
Alex.
Iudæi increduli, circa
mysterium
Eucharistiae.
Psalm. 77. 24.
Ioan. 6. 15.
Panis Angelorum.
S. Nil.
D. Chrysost.
Angeli assistunt sacrificio
Missæ.
Turrian.
1. Cor. 11.
Dionys. Areopagita.
reapagna.
III.
Manna de nocte
fidei status
fidei.
Exod. 16.
Nume. 11.

Defecit manna
in terra
promissionis.

hoc est, solum fit a legitimis sacerdotibus ac tite consecratis. Quintò. Datum fuit Hebraeis dum per desertum iter facerent, defecitque ubi primò ingressi sunt in terram promissionis. Sic enim Sacramentum Eucharistiæ solum in deserto huius vitæ communicatur fidelibus, ubi enim in terram promissionis, hoc est in caelestem patriam ingrediuntur, manifesto iam Christi conspectu perficiuntur, id, quod etiam eo expressum fuit, quod manna id Sabbato non descendebat: Etenim in Sabbato illo sempiterna quietis (id enim Sabbatum Hebraicè significat) iam non sub speciebus sacramentalibus, sed facie ad faciem Christum intuebitur. Sextò. Mirum est, quod manna illud soli expositum liquefiebat, & tamen ignem sustinere poterat, coquebatur enim, atque adeo durum ac solidum reddebatur. Vtrumque habes Exodi 16. & Numerorum 11. Ita manna Eucharisticum amoris ignem, rationis que ab eo, ac fide profectas optimè sustinet. At curiositatis humanae importunitatem, quæ ad solem, hoc est evidentiam rationis, naturalèque tantum lumen, profundissimum & abditissimum mysterium exigit, ferre non potest.

Exod. 16. 22.
Num. 11.

Septimò. Manna illud sapiebat id, quod quisque superet. Quemadmodum dicitur Sapientia 16. *Angelorum esca nutritiisti populum tuum, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suavitatem, substantiam enim tuam, & dulcedinem tuam, quam in filios habes, ostendebas, & deseruiens vniuersis que voluntati, ad quod quisque volebat, conuertebatur, quod quanquam absolute accipiunt Hebraei, ut auctor est*

D. Hieronymus
Psalm. 147. 14.
Omnium sa-
porum sua-
uitas ex man-
na solis ius-
su.

Num. 11. 8.
Exod. 16. 31.

Abul.
Lyranus.

Num. 21. 6.

Finis Adr.
Cesar. Are-
lat.

D. Gregor.

Suauitas Eu-
charistiæ.

Cæsarius.

Paschas.

D. Hieronymus in illa verba Psalmi 147. *Et adipe frumenti faciat te.* Probabilius tamen est, id miraculum iustis dumtaxat contigisse: ceteris verò retinuisse manna suum illum insitum saporem, qui erat sicut panis oleati, quemadmodum dicitur Numerorum 11. illis verbis. *Circumibat populus, & colligens illud frangebatur mola, sive traherebat in mortario, coquens in olla, & faciens ex eo tortulas saporis quasi panis oleati.* Additur verò Exodi 16. *Gustusque eius, quasi similia cum melle.* Quod autem saporum illa mutatio solis iustis contingeret, loco sapientia paulò ante citato, expressum videtur, cum dicitur. *Dulcedinem tuam, quam in filios habes, ostendebas, deseruiens vniuersis que voluntati, &c.* Ex his enim verbis id ipsum probat Abulensis quasi. 5. in caput 9. Exodi, & questione 13. in decimum sextum caput Exodi, & questione 16. super caput vndecimum Numerorum. Et Lyranus in 16. caput Sapientia. Quo loco in huius rei confirmationem affert illud, quod plerique Hebræorum dicebant Numerorum 21. *Anima nostra iam nauseat super cibo isto leuissimo:* Quibus verbis fatebantur improbi sibi manna, non quidquid volebant, sapuisse. Eandem sententiam tuetur Finis Adrianus libro octavo, flagelli contra Iudæos capite 17. Cæsarius Arelatensis Episcopus, homilia 5. de Pascha, & refertur tomo septimo Bibliotheca sanctorum Patrum. Denique idem affirmat Diuus Gregorius libro 6. Moralium capite 9. *Manna, inquit, omne delectamentum, atque omnis saporis suavitatem in se habuit, quod videlicet in ore spiritualium iuxta voluntatem edenium saporem dedit:* Id quod quamuis Greg. ad verbum Dei referat, aptius tamen quadrat in Sacramentum Eucharistiæ, cuius multiplicem dulcedinem, non nisi iusti sentiunt, quod eleganter Cæsarius loco citato his verbis exposuit. *Illud legis manna calidum illapsum per multimodas suauitates parura meritum & generis sui excedebat intuitum, & cum creaturam suam dispensatio largitoris multiplici diuersitate condiret, præbebat gustum, quod ignorabat aspectum, iuxta propientis desiderium, esca illius nouit, & dignitas nascebatur. Quod igitur illic auisus faciebat, hic fides faciat, quod si in corpore cibus sapiat, in pectore Deus credulitate proficiat.* Legendus est Paschasius Abbas libro de corpore & sanguine Domini cap. 10.

Octavo. Mirum etiam est quod dicitur, Exod. 16. *Collegerunt alium manna III. Exod. 16. 17.* *magis, alius minus, & mensi sunt ad mensuram Gomor: nec qui plus collegerat, habuit amplius, nec qui minus parauerat, reperit minus, sed singuli iuxta id quod edere poterant, congregauerunt. Quod miraculum Abulensis, quaestione septima in decimum sextum cap. Exodi sic intelligit: vt quamuis re ipsa alij plus de manna quam alij colligerent, prout quisque magis vel minus indigebat: tamen cum veniebatur ad mensuram, qua publice erat proposita, omnes reperirent eundem tantum Gomor, qua erat quantitas pro singulis definita, illis enim, qui plus collegerant, condonabatur manna diuinitus: ijs vero, qui minus, rarefiebat. Fiebat etiam diuinitus, vt id quod quisque colligebat, ipsi sufficeret. Quod ad mysterium Eucharistiae refert Rupertus libro 3. in Exodum cap. 17. Hoc, inquit, pro virtute cibi, & spiritalis potus, id est, corporis & sanguinis Christi sciendum & firmiter tenendum est, quod non pro quantitate portionis, quam quisque ore percipit secundum visibilem speciem panis, & vini, alius plus, alius minus consequitur de gratia uisificantis spiritus: sicut enim Adam, cuius nos iniquitatem portamus, non pro quantitate morsus sui, siue pomi, quod momordit, sententiam & damnationem istam accepit, tantumque illi valuit pomum vnum momordisse, quantum si quisquid pomorum in arbore illa fuit, deuorasset: sic e contrario, vnusquisque nostrum, non pro quantitate portionis panis, qua ius fragitur, quam ore sumit, aut dentibus terit, gratiam & vitam accipit. In eundem sensum hanc etiam figuram tractat Casar. Arelat. Episcopus loco citato. Quia benedictio, inquit, huius sacramenti seipsum distribuit, nec est distributione consumi. Idemque docet Guimundus Archiepiscopus Auerlanus, libro 1. de corporis & sanguinis Christi veritate in Eucharistia. Denique hoc ipsum miraculum in semine coriandri, cui manna simile dicitur Exodi 16. potest etiam eleganter obseruari. Etenim Philo Iudaeus libro 2. allegoriarum sacra legis docet ex rei rusticae peritis, coriandri semen, etiam si minutissimè concidatur, singulas tamen portiuunculas & micras germinare, non secus quam coriandrum integrum: quod Philo quidem verbo Dei accommodat, quod vel minima sui particula prodest audientibus, fructumque virtutis producit: sed bene quadrat in Eucharistiae mysterium, in quo tantundem virtutis continent singulae particulae diuinae hostiae, quantum hostia integra.*

Nono. Simul cum manna descendebat ros, quemadmodum dicitur Exodi. *V. Exod. 16. Num. 11. 9.* *16. Mane quoque ros iacuit per circuitum castrorum, cumque operuisset superficiem terrae, apparuit in solitudine minutum, quasi pilo tussum in similitudinem pruinæ super terram. Rabbi Sal. Et Numerorum. 11. Cumque descenderet nocte super castra, ros descendebat pariter & Man. Rabbi Salomon locum Exodi citatum sic intelligit, vt primo caderet pruinæ super terram, deinde manna desuper: tum ros aliquantulum concretus, ita vt manna esset intermedium ac repositum inter duo veluti stramina pruinæ, & roboris, quod purum, & immune à sordibus colligeretur à populo: nam quod prius descendebat pruinæ, & super eam manna, colligit Rabbi Salomon ex illis verbis, Numerorum 11. Cumque descenderet ros super castra, descendebat pariter & Man: pro quo est Hebraicè, Descendebat super eum manna. quod autem rursus super manna ros descenderet, ostendit ex illis verbis Exod. 16. Quæ Hebraicè sic habent, Mane quoque fuit operimentum rotis. Quæ ille interpretatur de rore paululum concreto, qui esset ipsius manna operimentum, & quo, oriente sole, liquefacto maneret manna discooperitum: hoc enim sensu accipit verba consequentia, Et ecce in solitudine minutum discooperitum, id est manna, quod erat minutum instar granorum*

Rabbi. Salo.
Lyran.
Abulens.

coriandi, apparebat liquefacto rore discoopertū. Hanc Rabbi Salomonis sententiam refert & sequitur Lyranus in 16. cap. Exodi: eam etiam commemorat, & ex parte approbat Abulensis in commentarijs eius loci, & questione decima octava super undecimum caput Numerorum. Priore autē loco eum ponit ordinem in descensu manna, ut prius Deus mitteret ventū, qui superficiem terræ purgaret; deinde descenderet pruina, tum verò manna: idque ait colligi ex illis verbis Numerorum 11. *Cum descenderet ros, descenderat pariter & Man.* In eo autem dissentit à Rabbi Salomone, Lyrano, & alijs Hebrais, quod non admittat illud roris operimentum, quod ipsi addunt super manna. Vides igitur antequam manna descenderet, mitti solitam pruina, ut manna purum reciperetur, in quo expressa est ea puritas, quam nostrum manna viuificum in accedenibus requirit, præcipue vero castitas, que per pruina candidissimam optime intelligitur. Deinde cū descenderet manna descendebat pariter & ros: quia descendente manna Eucharistico, & communicato fidelibus, descendit simul ros diuinæ gratiæ, quæ longè copiosius in hoc sacramento; quàm in cæteris tribuitur.

VI.
Exod. 16. 32.
D. Ambros.
Paschas.
Capit. 5.

Decimo. Dicitur Exodi 16. Saporem manna fuisse quasi simile cum melle, quod egregie consentit cum pane Eucharistico, de quo Ambrosius lib. 5. de sacramentis cap. 3. & Paschasius Abbas libro de corpore & sanguine Domini cap. 10. intelligunt illud Canticorum 5. *Veni in hortum meum soror mea sponsa, miscui murrham meam cum aromatibus meis, comedi sauum cum melle meo, & bibi vinum meum cum lacte meo: comedite amici & bibite, & inebriamini charissimi.* Quo loco aduertendum est Septuaginta transtulisse, *comedi panem meum cum melle meo*; quo fit ut rectè hunc

Dulcedo sacrae synaxiu.

locum ad Christum plerique referant hoc sensu, vsque adeo, inquit Christus, mihi incundum fuit pro hominibus mortem oppetere, ut sacramentum instituerim, in quo hanc mortis, & passionis meæ recordationem fideles assidua commemoratione replicarent, præcipiendo nimirum illis, ut de hoc pane comederent, ac de vino biberent, & spiritali dulcedine, quæ melli comparatur, perfunderentur. Undecimo, manna singulis diebus colligebatur, præterquam in Sabbato. Quod expendens Theodoretus in questionibus super Exodum: eam reddit rationem quæst. 31. voluisse Deum docere illum populum quandam vitæ rationem curis liberam, vnde quia aliqui diffidentes in posterum diem seruauerunt, eam ob causam manna computruit, & vermibus scatens repertum est. Quod enim id non manna vitio accideret, finem facit Sabbatum, in quo integrum seruabatur: cur verò Sabbato non plueret, aliam affert Theodoretus rationem quæst.

Frequenter accedendum, ad sacram mensam. Panis quotidianus super substantialis.

32. Quia videlicet cum Deus Hebræis lege præcipisset quiescere die Sabbati; voluit quoque ipse suo exemplo eos ad præceptū seruandum incitare. Verum ut ad mysteria veniamus: manna singulis diebus colligebatur præterquam in Sabbato, in typum panis Eucharistici, qui sæpe dum hanc vitam agimus sumendus est: Nam cum Sabbatum illud sempiternum aduenerit, iam non sub velamine specierum, sed facie ad faciem Christo communicabimus.

VII.
Math. 6.
Tertullian.
D. Cyprian.
D. Hieron.
D. August.
Chromat.
Chrysol.
Rabban.
D. Ambros.

Atque hanc ob causam, panis iste quotidianus appellatur in oratione Dominica, Luca 11. Sic enim ibi vertit Latinus interpres, cum Math. 6. transtulisset *super substantialis*. De Eucharistia enim panem quotidianum interpretantur Tertullianus libro de oratione Dominica, Diuus Cyprianus in expositione orationis Dominicæ, & libro 4. epistolarum, epist. 6. Diuus Hieronymus contra Pelagianos, Diuus Augustinus libro 2. de sermone Domini in monte cap. 12. Chromatius in Mathæum cap. 6. Petrus Chrysologus serm. 68. Rabbanus lib. 1. de institutione sacerdotum cap. 3. & D. Ambrosius libro 5. de sacramentis, capit. 4.

vbi inter alia, si quotidianus, inquit, est panis, cur post annum illum sumis? sic vine, ut
 quotidie merearis accipere. Sed aduertendum est, pro quotidiano, haberi Græcè
 ἐπιούσιον, quam dictionem, primo quidam interpretatur super substantialiẽ, vt
 dicatur, iste panis super substantialis, id est, omnes creaturas longè superans: quæ
 expositio est Ioannis Cassiani collatione 9. cap. 21. ἐπιούσιον, inquit, dicitur, quia
 super omnes substantias est, omnesque creaturas magnificentia, & sanctitatis eius oblimitas
 excedit. Eandemque tradit Diuus Ambrosius libro 5. de Sacramentis cap. 20.
 Secundò, Alij ἐπιούσιον, substantialẽ interpretantur, id est, ad substantiam ho-
 minis pertinentem, vt nimirum deducatur à Græco nomine εὐσία, quod substan-
 tiam significat. Quam expositionem probabiliorem arbitrat Episcopus Gan-
 dauensis cap. 41. lxx concordia Evangelicæ: quæ etiam modo videtur intel-
 xisse Diuus Basilius in quæstionibus compendio explicatis, quæst. 252. & Theo-
 phylactus in sextum caput Matthæi. Eamque etiam affert Diuus Ambrosius lo-
 co paulò ante citato. ἐπιούσιον, inquit, dicitur, quia anima nostra substantiam sulcit.
 Tertio, Diuus Hieronymus in Mathæum, præcipuum, seu eximium interpre-
 tatur: In Græco, inquit, habetur ἐπιούσιον, quod verbum septuaginta interpretes
 ἐπιούσιον frequentissime transferunt, considerauimus ergo in Hebræo, & vbi cunque septuaginta inter-
 pretes Periuision, expresserunt, nos inuenimus, Segullah, quod Symmachus ἐξαιρετόν, id
 est, præcipuum, seu eximium transtulit, licet quodam in loco peculiari interpretatus sit. Hæc
 ille. Et quidem ἐπιούσιον, sumi pro acceptabili, & peculiari perpicuum est ex
 Paulo ad Tit. 2. Et mundaret sibi populum acceptabilem: Græcè περιούσιον, id quod
 videtur desumpsisse Paulus ex Deut. 7. Te elegit Dominus Deus tuus, vt sis ei populus
 peculiaris, vbi Septuaginta transtulerunt περιούσιον, significat etiam possessionem,
 Esal. 134. Elegit Dominus in possessionem sibi: Septuaginta, & Theodotio transtule-
 runt περιούσια σου. Aquila, & quinta editio περιούσιον: certumque est illud
 quod ait Hieronymus, Symmachum pro eo quod in Hebræo est הַרְבֵּי & apud
 Septuaginta περιούσιον reddidisse ἐξαιρετόν, hoc est, eximium & egregium.
 Quæ translationum varietas ortum habet ex varia significatione præpositionis
 ἐπι, quæ interdum significat circum, interdum etiam eminentiam, vnde qui
 transtulerunt, acceptabilem, peculiarem, possessionem sumunt ἐπίαν, pro fa-
 cultatibus & substantia, & ἐπι, pro circum, vt περιούσιον idem sit, atque quod
 est in nostris facultatibus, & possessionibus & circum nostra bona, quasi pecu-
 liare, & proprium qui vero transferunt eximium & egregium sumunt ἐπίαν pro
 substantia, & ἐπι pro eminentia, vt περιούσιον idem sit, atque id quod reliquis
 omnibus substantijs excellit, id quod verissimū est de pane Eucharistico. Quar-
 tò Diuus Ambrosius lib. 5. de Sacramentis cap. 4. docet latinum interpretem
 transtulisse quotidianum, ex eo quod Græci aduenientem diem appellent ἐπιού-
 σιον, seu ἐπιούσιον ἡμῶν, iuxta quam nominis interpretationem, quæ optime
 exponit vulgati interpretis Lucae II. versionem, dicendum est, nomen Epiusion,
 non deduci à nomine Vsa, nec à verbo εἶμι, id est, sum, sed à verbo ἐπιμι, quod
 significat ire, vnde ἐπιμι, id est, aduenio, vt panis epiusios, idem sit quod panis
 quotidianus, quasi quotidie adueniens: in quem sensum Diuus Hieronymus
 loco citato testatur in Euangelia, quod dicitur secundum Hebræos, se pro pane
 substantiali reperisse mahar, id est, crastinum: & eandem ob causam Severus
 Alexandrinus Patriarcha libro de ritibus baptismi, & Synaxeos apud Syros re-
 ceptis (vt testatur ibidem Diuus Hieronymus,) panem indigentia nuncupavit,
 quæ omnes interpretationes, & literæ, & mysterio consentaneæ sunt, sed vlti-
 ma ad similitudinem manna, quam prosequimur, maximè pertinet.

Ioan. Cas-
sian.
D. Ambros.
Episcop.
Ganda.
D. Basilius.
Theophil.
D. Hieron.

Ad Tit. 2.
Deut. 7. 6.
Psal. 134. 4.

D. Ambros.
D. Hieron.
Seuer. Alex.

IEGAS
pocal

Quod verò Messias deberet esse manna, quo fideles alerentur, vel ipsi Rabbi Hebræorum, qui Christum præcesserunt, confitentur: nam in primis Rabbi Cathana in commentarijs super Genesim, in illa verba capitis 49. quæ ille sic legit: *Ligans ad vitem civitatem suam, lauabit in vino vestem suam, & in sanguine vine pallium suum. Hac inquit, verba, Ligans ad vitem Civitatem, ostendunt sacrificium futurum ex vino, in quo vino transmutabitur in substantiam sanguinis Messia: quod autem sequitur, Rubicundiores sunt oculi eius vino, & dentes eius lacte candidiores: illud significat, quod in sacrificio quod etiam ex pane conficietur, non obstante quod album sit vel ut lac, converteretur substantia in substantiam corporis Messia, erisque in ipso sacrificio substantia sanguinis Messia rubra ut vinum. Secundò Rabbi Moyses in Psalmum 135. super illi verba. *Qui dat escam seu panem, omni carni: quoniam in æternum misericordia eius, hoc est inquit, quod dicitur Psalm. 33. Gustate & videte quoniam bonus est Deus, quia nimirum panis quem dat omnibus, ipse Rex Messias, & caro eius, & hoc quod dicitur, Gustate & videte quoniam bonus est Deus, & erit hoc mirabile magnum. Tercio. Psalm. 32. ubi nos legimus, *Erit firmamentum in terra in summis montium, habet veritas Hebræa, erit placenta frumenti, vel fructum frumenti in terra in capite montium. In quem locum Rabbi Salomon: Magistri, inquit, bona memoria exposuerunt hoc esse genus placentarum in diebus Messia. Quod autem Messias ipse futurus esset hæc placenta frumenti, exposuit Rabbi Berachias nomine Rabbi Isaac his verbis. *Sicut Redemptor primus, id est, Moyses, fecit descendere manna, Exodi 16. ita redemptor ultimus, id est, Messias, erit placenta frumenti in terra. Imo Rabbi Ionathas in sua paraphrasi Chaldaica sic locum eundem transtulit, *Erit sacrificium panis in terra in capite montium Ecclesia: Quamvis enim nos modo in Chaldaica paraphrasi ita legimus, *Erit substantificus panis in terra in capite montium: Testatur tamen Galatinus libro 10. Arcanorum cap. 4. cum paraphrastem non esse Ionatham Ben, seu filium Vselis, sed Rabbi Akilam, seu Rabbi Ioseph: ipsum enim Rabbi Ionatham locum plane transtulisse sicuti diximus, nec eius interpretationem in psalterium, quamvis rarissima sit, negandam esse, cum passim citetur ad Hebræis, & Besempheer Kibucim, id est, in libro Collectionum crebro illius fiat mentio: in quo libro eiusmodi Chaldæa translatio Rabbi Ionathæ commemoratur, de hoc testimonio legendus est Adrian. Fin. lib. 8. Flagelli contra Iudæos in tertia Iudæorum oppositione capite 4. Quartò. In expositione libri Genesis, quæ est Rabbi Moysis Hadarsam, super illud capite 39. *Ioseph ductus est in Ægyptum, inter alia sic habetur: Hoc est, quod scriptum est, Osee 11. *In funiculis Adam traham eos in vinculo charitatis, & ero eis sicut elevatores iugi super maxillas eorum, & inclinabo ad eum cibum, vel comestionem. Hi sunt Israel, quos Dominus trahit in vinculo dilectionis, sicut dictum est, Malachia 1. *Dilexi vos, dicit Dominus, & ero eis sicut elevatores iugi, quia exaltaui tribulationes eorum super eos, & inclinabo ad eum cibum, bonum videlicet ac suavem, de quo dictum est, Psalm. 72. *Et erit placenta frumenti in terra: Hactenus traditio. Cum igitur ostensum sit ex Rabbi Ionathæ paraphrasi Messiam futurum fuisse hanc placentam frumenti, & sacrificium panis in capite montium Ecclesiæ, id est, sacerdotum, planè efficitur Messiam ipsum futurum fuisse hunc cibum suavissimum, de quo iuxta traditionem Rabbi Moysis, Osee vaticinatur, ut meritò, per suavissimum manna explicari debuerit.**********

Christura

Christum rectè calculum candidum
appellari.

SECTIO V.

ILLA etiam calculi candidi expositio magis excellit, quæ calculum candi-
dum ad Christum refert. Ea verò ut reddatur illustrior, sciendum est, Christum
Dominum lapidem creberrime appellari in sacris literis, velut *Esaiæ 8. Et erit vo-*
bis in sanctificationem, in lapidem autem offensionis, & petram scandali duabus domi-
bis Israël, & in laqueum, & in ruinam habitantibus Hierusalem: quem locum de-
Christo ad literam esse intelligendum perspicuum est ex *1. Petri 2. & ex Pauli*
ad Rom. 9. Deinde *Psalm. 117. Lapidem, quem reprobauerunt adificantes, hic factus*
est in capite anguli: quod Christus ipse de se interpretatus est, *Matthæi 21. & assert* *1. Petri 2.*
Petrus loco citato. Præterea *Zachariæ. 3. super lapidem unum septem oculi sunt, Ec-*
ce ego calabo sculpturam eius, ait Dominus exercituum, & auferam iniquitatem terræ il-
lius in die vna. Quem locum de Christo intelligit D. Hieronymus in commen-
tarijs super Zachariam. Et illud, *Calabo sculpturam eius*, ad Christi vulnera docet
pettinere hoc sensu. Istum lapidem clavis crucis, & lancea militis faciam vulne-
rari, vbi obiter aduerte, Christi vulnera pulcherrimis comparari calaturis, quæ
cum, & pulcherrimum, & pretiosissimum demonstrant. *Christi cala-*
tura.

Nec verò lapis dumtaxat communi nomine dicitur, sed lapis pretiosus: ve-
luti *Amos 7. vbi Adamas appellatur, nam vbi nos legimus, Ecce Dominus stabat*
super murum licum, & in manu eius trylla cementarij, Septuaginta transtulerunt,
Ecce vir stabat super murum adamantinum, & in manu eius adamas: in quem locum
D. Hieronym. multa disserit, de adamantis natura, & inter alia docet durissimum
esse, & indomabile, paruum, & indecorum, atque in electri similitudinem ve-
nena deprehendere, & maleficis resistere artibus: tunc addit, *Talis est Dominus,*
saluator, qui semetipsum exinanivit formam serui accipiens, ad Philippenses 2. De quo Esaias
scribit cap. 53. Non est species ei, neque decor. Hic stat super murum adamantinum, id est, su-
per sanctos, & Apostolos suos, quibus donauit, ut & ipsi adamantes vocarentur, & à nullo
superati dicerent: Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio, angustia, &c. ad Rom. 8.
Et iterum: Certus sum quod neque mors, neque vita, neque Angeli, neque creatura alia poterit
nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo. Aduertit etiam D. Hierony. adamantem
licet indomitum, tamen hirci sanguine posse frangi, in quo docet difficultatem
exprimi conseruandæ castitatis, quia nimirum præstantissimi quique sancti, etsi
fortissimi sint, & adamantini, sæpe tamen mortifera libidinis calore dissoluuntur:
Hæc enim, (inquit) sanguis hircorum, & ipsius hirci dicuntur esse natura, ut sit ad libidinem
calidissimus, & quod ignis edomare nequeat, solus illius dissoluat cruor. Quia vero Chri-
stus adamas erat indomabilis, propterea dicitur ab Hieremia c. 50. Malleum vni-
uersæ terræ non solum confregisse, sed etiam penitus contriuisse, id quod admira-
bundus dixit Propheta: Quomodo, inquit, confRACTUS & contritus est malleus vniverse
terræ? Quem locum expendens Origenes hom. 3. super Hier. In prodisione, inquit,
Saluatoris malleus Zabulon, id est, Diabolus, malleator Iudas fuit, sed Christus confregit mal-
leum in deserto, cum tentatus Demonem prostrauit, contriuit autem penitus in passione. Simi-
literque confringitur à nobis cum venimus ad Ecclesiam per fidem, conteritur autem cum
per opera proficimus, in vtra illud Apost. ad Rom. 16. Deus autem conserat Satan sub
pedibus vestris. Hæc Orig. Mitto alia pretioso rum lapidum nomina, quæ Christo

in sacris literis tribuuntur ut ad calculi appellationem veniamus.

Notandum est igitur, ubi nos legimus *calculum* habere Græcè *ἰσθός*, & qui-

dem D. Hieronymus in Epistola ad Damasum, quæ incipit *septuaginta*, *calculum* hoc loco, carbunculum gemmam pretiosam interpretatur; tractans enim locum illum Esaiæ 6. qui secundum *Septuaginta* sic habet. *Et missus est ad me vnus de Seraphim, & in manu habebat carbonem, quem forcipe tulerat de altari, seu ut Symmachus, Aquila, & Theodotus transfulerunt, & in manu eius calculus: Hæc habet Hieronymus. In Hebræo pro carbone calculus legitur, quo mihi videtur sermo diuinus significari, sicut enim calculus genus est lapidis durissimi, rotundi, & omni puritate lenissimi: ita sermo Dei, qui neque hereticorum, neque omnium aduersariorum potest contradictionibus cedere, calculus dicitur, quem etiam in Apocalyp. Dominus pollicetur vincensibus, videntur autem mihi, & septuaginta in eo quod *ἀνθραξ* transfulerunt, idem sensisse, quod ceteri: *ἀνθραξ* enim, quem nos carbunculum interpretamur, genus est lapidis fulgidi, atque nitenti, quem etiam in duodecim lapidibus inuenitur. Vbi vides Hieronymum calculum hunc, quo de agimus interpretari carbunculum: iuxta quam expolitionem, merito Christus carbunculo comparatur propter amorem ardentissimum quo erga homines carbunculi instar exarsit. Verum quia hoc loco non*

Christus propter amorem similis carbunculo.

ἀνθραξ, id est, Carbunculus, sed *ἰσθός*, id est, calculus legitur, rectius politum ac nitentem lapidem oportet intelligere, similem videlicet ijs, quos Dauid de torrente limpidissimos tulisse dicitur, quare alia nobis huius appellationis ratio afferenda est.

Sciendum est igitur Græcos olim sententias, ac suffragia calculis colligere conuenisse vnde sua decreta, & suffragia psephismata appellabatur, ut patet ex M. Tullio in orat. pro L. Flacc. quia videlicet, *ἰσθός*, id est, calculis suffragia ferebant, candidis quidem absolutionem, nigris vero damnationem significantibus: vnde factum est ut calculum pro suffragio, ac sententia vsurparent, vnde etiam mos obtinuit apud Romanos, ut calculis rationes subducerent, ex quo ortum habuit illa locutio (ad calculum reuocare,) id est, ex actè aliquid supputare, id autem non solum calculus Latinum nomen, sed *ἰσθός*, etiam, Græcum quo hic vitur Ioannes significat, ut testatur Budæus in commentarijs linguæ Græcæ, Tertio. Etiam familiare Romanis erat in suffragijs honorum referendis, Magistratuum nomina calculis inscribere, & in vnam conijcere, ut habes apud Liu. lib. 2. dec. 3. Denique fausti dies candido notabantur lapillo, infausi atro. Vnde est illud Persij. Satyr. 2.

Budæus.

Hunc Macrine diem numera meliore lapillo.

Qui tibi labentes apponit candidus annos.

Est igitur Christus calculus candidus. Primum, quia quantum est ex se calculus est absolutionis, & vita: quemadmodum docet Paulus ad Romanos 8. *Nihil*

Christus, calculus absolutionis, & vite. Rom. 8. 1. ab Tim. 1.

*damnationis est ijs, qui sunt in Christo, quam ob causam Paulus Christum appellat spem nostram 1. ad Tim. 1. Paulus Apostolus Iesu Christi secundum imperium Dei saluatoris nostri & Christi Iesu spei nostra, id est, Christi Iesu, qui est spes nostra: idem autem est esse spem nostram, atque esse ex se calculum candidum, id est, calculum absolutionis, & vite. Efficitur autem alter calculus, id est, damnationis ijs, quorum culpa sua, vel recipere, vel sequi renunt. Deinde est calculus supputatorius, quia per Christi opera tanquam per calculos Deus rationes subducit omnium hominum, ut nimirum eos quos Christi imitatores reperit, gloriæ præmijs, quos vero contemtores, gehennæ supplicij sempiternis afficiat: quod etiam sensu accipiendum est illud Pauli ad Hebræos 12. *Recogitate eum, qui talem sustinuit a peccatoribus aduersus semetipsum contradictionem. Vbi pro, recogitate habetur Græcè ἀναλογισθεύς, quod**

Calculus supputationis. Heb. 12. 3.

quod

quod verbum significat supputare, siue rationes subducere, quam ob causam supputandi peritos appellare solet Plato λογιστικός. Commendat igitur Apostolus ut passionem Christi, eiusque merita quasi calculis diligentissime supputemus, cum in eis salutis nostrae pretium, quod Deo soluimus, sit constitutum. Tertio, Christus quibus honorum fert suffragia, eorum nomina in se ipso veluti in calculo inscribit, & ita eorum creat magistratus. Denique dies gratiae, quibus reconciliati sumus Deo meliorem lapillo, id est, Christo ipso signati sunt, quippe qui eiusmodi reconciliationem aduentu suo perfecit.

Quod attinet ad nomen nouum quod in hoc calculo incisum est, id plane est nomen Iesu seu saluatoris, quod optimo iure nouum dicitur, quoniam, ut contendit Galatinus libro 3. Arcanorum cap. 18. nusquam vlli praterquam Christo Domino id nomen fuit impositum. Et enim Iesus Naue, Iesus Syrach, & Iesus Iosedech (de quibus poterat esse controuersa) non Iesuah, id est Iesus, vocati sunt: sed Iesuah, id est, Dominus saluabit, in cuius rei confirmationem assert illud E. saia 62. *vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini nominauit.* Itaque concludit tres illos non fuisse dictos saluatores, sed expectantes Deum, qui saluaret. Sed vtrum haec Galatini obseruatio vera sit, ad caput duodecimum expendemus. De nomine etiam Iesu, eundem locum E. saia interpretantur Gregor. Nazianz. oratione de amore pauperum, Euseb. Cæs. libro 2. demonstrationis Euangelicæ cap. 49. & Cyril. Alex. lib. 5. de Trinitate: quamuis in commentarijs E. saia in aliam deflexerit expositionem. Aduertendum est autem ad verbum sic esse transferendum ex Hebræo: *Nomen nouum, quod os Domini perforabit:* Solent enim Hebraei excauandi, seu perforandi verbum ad eam notationem; seu exarationem nominum significandam transferre, quæ in lapide, aut ære incidi solent: qua translatione indicatur Christum Dominum illustrissimum Iesu nomē vulnerum suorum perforationibus meruisse: sic enim in hoc calculo candido tantum nomen incidi oportuit: quemadmodum dixit Apostolus ad Philippenfes 2. *Propter sum, quod Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen quod est super omne nomen.* Rectè autem subiungitur: *Quod nemo scit nisi qui accipit.* Quia nominis Iesu virtutem, & maiestatem, nemo perfectè intelligit: nisi qui eius per fidem, & gratiam est participes. De quo qui plura desiderat, legat Georgium Venetum in sua Harmonia Cantico 2. tonò 6. cap. 7. & 8.

V.
Iesus, nouum
nomen.
Galatin.

E. saia 62. 2.

Greg. Naz.
Euseb. Cæs.
Cyril. Alex.

Nomen Iesu
clausu inci-
sum.

Philip. 2. 9.

Greg.
Venet.

Calculi candidi de Eucharistia interpretatio.

SECTIO VI.

I AM superius in expositione contextus ex nonnullorum sententia docuimus, I. calculum candidum inter alia Eucharistiam seu corpus Christi in Sacramento significare: cuius interpretationis ratio paulò fufius tradenda est. Primum igitur iuxta Diuum Hieronymum in epistola ad Damasum, quæ incipit *Septuaginta*: vbi huc calculus carbunculum interpretatur, rectè ea similitudo in corpus Christi, prout est in Sacramento conuenit: reperiri enim carbunculum candidum testatur Plinius libro 37. cap. 7. Cum igitur carbunculus ex genere sit gemmarum ardentium, significatur ignea vis amoris, quam Christus in hoc Sacramento instituendo declarauit, ad quod eam ob causam referri potest illud Cantico- rum capite quinto, *Dilectus meus candidus, & rubicundus*: vbi cernis Christum carbunculum candidum, simulque ardentem appellari: quo etiam sensu

I.

D. Hieron.
Christus in
Eucharistia,
Carbuncu-
lus candidus
Cant. 5. 10.

Esai. 6.

possumus accipere calculum illum, de quo agitur Esai. 6. Quem Seraph tulit forcipe de altari, in quo innuitur altare Eucharisticum: eo que os Esaiæ tetigit, ac mundavit: in quo sanctitas, quam confert Eucharistia digue communicantibus, exprimitur. Et quidem hunc Esaiæ carbonem accensum, seu carbunculum, quemadmodum Æptuag. transtulerunt, ut superius diximus, quamquam Cyril.

Cyrril. Alex.

Alexandr. de incarnatione lib. 8. & lib. 1. in Esaiam intelligat de Christo, quem in ore per fidei confessionem accipimus, prophetiarum, & caremoniarum legalium, quæ ipsum adumbrarunt, veritate & typo, quasi forcipe; tamen Theodoretus de Eucharistiæ communione interpretatur.

Theodoret.

II.

Secundò. Possumus per calculum candidum, quem plerique pretiosam gemmam in genere interpretantur, margaritam, seu vnionem intelligere, quo nomine Christum censeret docet Origenes in cap. 7. Matthæi, super illud *Simile est regnum calorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas, inuenit autem vnam pretiosam, &c.* Nec immeritò calculum candidum margaritam accipimus, quia ut ait Plin. lib. 9. cap. 35. Vnionum præstantia in orbe, læuore, pondere, & candore posita est: quod si fas est diuina humanis illustrare, quemadmodum fertur Regina Ægypti Cleopatra vna cæna centies centena millia sestertium, id est ducenta quinquaginta millia aureorum absumpsisse magnificentiæ ostendendæ causa, epoto videlicet coram Antonio vnione pretiosissimo, qui tantæ æstimabatur, ut cõmemorat Plinius loco paulò ante citato: ita Christus se ipsum infiniti pretij vnionem in cœna Eucharistica, quæ eius est magnificentia regalis, omnibus edendum, sacerdotibus etiam hauriendum proponit: hoc enim significat cum ait. *Dabo ei calculum candidum.* Accedit quòd vnionis appellatio Christo in Sacramento iure optimo tribuitur: dictæ enim sunt margaritæ vniones, ut ibidem ait Plin. quod nullæ duæ reperiantur indiscretæ seu similes, sic enim hic vnio de quo agimus in Sacramento sibi vendicat, tum quod ad vnionem inter fideles conciliandam, hoc sacramentum instituerit, quam vel ipsa sacramenti ratio significat, nam ut ait D. August. tractatu 26. in Ioannem: propterea Christus hoc sacramentum in ijs rebus instituit, quæ ad vnum aliquod rediguntur, siquidem ex multis granis vnus panis efficitur, & ex multis racemis vinum confluit: Tum propter vnionem illam mirificam, quam per sui communionem in sacramento nobiscum efficit:

Origen.

Matth. 13.

Plin.

Christus in Sacramento margarita, & vnio pretij infiniti.

Plin.

D. August.

Eucharistia vnionem admirabilem efficit.

Ephes. 3. 6. Cyril. Alex. Glaph.

Dionysius Areopag. D. Cypr.

III.

Beda. Smaragdus, insigne castitatis.

Postremo, quia iuxta Bedæ expositionem, Calculus hic non nisi castitatis cultoribus promittitur: sic enim Beda, vult illud, *Vincens*, ad castitatem referendum, ob ea, quæ de Nicolaitarum libidine precesserant. Quare non immerito hunc calculum smaragdum pretiosam gemmam interpretari possumus, de qua illud refertur admirabile vsu, & experimento compertum, quod nimirum vsque ad deò libidini aduersetur, ut omnino frangatur, si quis eam tecum habeat in patrandare vene-

re venera: quemadmodum refert Pierius in suis Hieroglyph. libro 41. cap. de Smaragdo, & experimento ipso comprobatum est, etenim ut refertur in Lusitanis annalibus, in conceptione Ioann. 2. Regis Lusitaniæ, Isabella matris Smaragdus summi pretij, quem anulo inclusum gestabat, fractus dicitur, quemadmodum Rex Alphonus hoc nomine quintus ipsius Ioannis pater confirmavit, in quo vides ad viuum expressam eam mentis, & corporis puritatem, quæ ad communicandum requiritur: vitiditas etiam smaragdi oculis gratissima spem gloriæ significat, quæ præcipuè hoc sacramèto continetur, cum sit à Christo institutū non modo in monumentum, & pignus amoris, sed in gloriæ etiam arrhabonem certissimum.

COMMENTARIUM QUARTVM EXEGETICVM.

DE ANGELO THYATHIRÆ.

Quid literæ contineant, de que earum inscriptione.

Hæc dicit filius Dei, qui habet oculos tanquam flammam ignis, & pedes eius similes aurichalco.

SECTIO PRIMA.

QUARTA Epistola scribitur ad Angelum Thyatiræ, commendationem, vituperationem, comminationem, denique promissionem continens ijs, qui Iezabelem secuti non fuerint. Nonnulli hæretici ex eo Apocalypsis auctoritatem negant, quod Ioannis tempore Thyatiræ Ecclesia nondum fuerit, ad quam tamen scribit. Verum quicquid sit de Ecclesiæ Thyatirenensis fundatione, illud satis esse debet, quod eiusmodi hæreticis respondet Epiphanius libro 2. aduersus hæreses, hæreli 51. Docet enim Ioannem potuisse spiritu prophetico ad eam, quæ postea ibi futura erat, Ecclesiam scribere, eique denunciare, quomodo decipienda erat falsis Phrygastarum prophetijs. Quod verò attinet ad literarum inscriptionem, ea est huiusmodi. *Hæc dicit filius Dei, qui habet oculos tanquam flammam ignis, & pedes eius similes aurichalco*, cuius inscriptionis ratio multiplex est.

Error hereticorum refellitur. Epiphanius.

Prima ratio est Richardi de sancto Victore: quia Thyatiræ quidam Christiani II. feminarum, & nonnunquam Dæmonum libidini seruiebant, alijsque exemplo suo ad eadem scelera patranda incitabant, Rectè dicitur Christus habere oculos sicut flammam ignis, ut nimirum nefarij illi homines intelligerēt Christum, omnia, quæcumque ab eis gerebantur, intueri. Dicitur etiam habere pedes aurichalco similes, ut monerentur perditis suis moribus nuntium remittere, & electos ac probos viros, qui per Christi pedes significantur, imitari. Secunda est Rupert, qui docet per pedes similes aurichalco fortitudinem commendari huic Angelo, aurichalcū enim in camino ignis longa decoctione, & diuturna tustione ad auri similitudinem perducitur: de qua etiam fortitudine loquitur Dominus apud Esaiam. capite. 40. *Qui confidunt in Domino murabunt fortitudine, Quæ locū*

Richard. de S. Vict.

Christi oculi, tanquam ignis ad impios intuentos.

Rupert. Fortitudo aurichalco. comparatur.